

Sabima kartleggingsnotat 21- 2017

Interessante funn av lepidoptera, ulike grupper av plantesugere, minerere og galledannere og deres parasittoider i Sør-Norge 2017

Av Ove Sørlibråten

Bilde 1. Puppe (limt inn), nyklekt mellus i midten og nymfer av alperosemellus, *Dialeurodes chittendeni* på Rododendron, i en park i Mysen 5. juni 2017. Nymfene er svært vanskelige å oppdage, og den mest synlige er til høyre på bildet. Arten er ikke sjelden, særlig i parker og hager i Sør-Norge er den tallrik. Det ble også mange steder søkt etter parasittoider, men uten hell.

Interessante funn av *lepidoptera*, ulike grupper av plantesugere, minerere og galledannere og deres parasittoider i Sør-Norge 2017

Emneord: Sommerfugler, plantesugere, minerere, galledannere, Sør-Norge

Fra mars til oktober besøkte jeg mange lokaliteter på jakt etter voksne og larver av *lepidoptera*, galler av gallmygg og ulike plantesugere til klekking. Men enda mer spennende er klekking av parasittoider. Det har vært tilgang på en ekspert på disse, koplet opp mot Zoologisk museum på Tøyen. Mye av tiden har gått til målrettet leting på bestemte planter men det har også vært en del tilfeldig fangst. Slaghoving og annen innsamling av insekter og innsamling av ulike larver til klekking de voksne insektene og av deres parasittoider har tatt mye tid og gitt gode fangster. *Lepidoptera* er preparert tørt, mens resten er lagt på 70% etanol. Det meste er levert til Zoologisk museum på Tøyen, og resten etiketteres fortløpende og leveres inn så snart det er klart. Jeg har lite litteratur på gruppene, og det er da lite henvisninger til dette i teksten. Jeg tar bilder fra lupa og sender til Lars Ove Hansen på Tøyen, og får raskt svar hvis det er noe interessant (Ofte innen et par minutter). Det er disse kommentarene jeg bruker i teksten.

Feltarbeidet

Ny vårtur til Tromøya ved Arendal

11. April dro jeg for fjerde året på rad ned til Tromøya på en tidlig vårtur. Jeg var igjen på jakt etter de vingeløse hunnene av de tidlige målerne vintermåler *Alsophila aescularia*, eikefrostmåler *Agriopis leucophaeria*, *Agriopis marginaria* og marsmåleren *Phigalia pilosaria*. Den sistnevnte fant jeg ikke, men fikk inn et par svært slitte hanner av hver av de andre til lakenet med 400W kvikksølvlys. Altså var jeg for sent ute i år. Det var jo en uvanlig varm periode i siste del av mars. Ingen hunner å se på trestammer eller i vegetasjonen. Jeg brukte også i år barberskum rundt flere trestammer, for å stoppe hunnene på sin ferd oppover stammene etter klekking, også dette uten resultat. Jeg samlet inn stengler av sløke, hundekjeks, brennesle, mjøduert osv. for å se om det klekte noe spennende. Det klekte flere grupper av både *diptera* og *hymenoptera*.

På dagtid søkte jeg særlig etter skjoldlus og galler, da de andre gruppene er vanskelige å finne på denne årstiden. Jeg fikk i år som i fjor med meg en god del materiale til klekking.

Jeg brukte aggregat, 400W kvikksølvpære og laken til innsamling av nattaktive dyr, særlig nattsommerfugler. Det kom et par hundre stykker til lyset, kjente og kjære vårdyr. Men to eksemplarer av nattflyet *Orthosia munda* fikk meg til å sperre opp øynene. Denne arten ble for få år siden fanget ny for Norge nettopp på Tromøya, i tillegg til en lokalitet ved Kristiansand. Det at jeg fikk to stykker i år, tyder jo på at arten er etablert i området.

Bilde 2, Nattflyet *Orthosia munda* fra Tromøya, Arendal. Svært få funn og nylig registrert i Norge.

Klekkinger

På vei tilbake fra Tromøya, tok jeg en tur innom Moss ved Rødsund, der jeg klekte *Agonopterix daucella* fra selsnepe i fjor. Her samlet jeg i år inn materiale fra flere ulike planter, og en del klekte fra dette. Kanskje det mest interessante var noen levende kvister av istervier *Salix pentandra*. Jeg mente de var litt tykkere enn de andre ved basen til knoppen. Jeg hadde rett. Det klekte to gallmygg fra dette materialet. Jeg har tidligere klekt gallmygg fra knopper av ørevier, *Salix aurita*, så denne er nok i samme gruppe. Foreløpig er ikke denne artsbestemt, men det gjelder jo mye av materialet jeg klekker. Gruppene jeg jobber med nå, er lite kjent, også i Norge.

Bilde 3, kvist av istervier, *Salix pentandra* med gallmyggpupes skall. Bilde 4 gallmyggen.

Tidlig på våren hadde jeg tatt inn ting fra fjoråret til klekking, og som jeg håpet på, kom det masse!! Mest spent var jeg på moltebladene fra Otteid ved Rødenessjøen. Her klekte det først mange mellus, som er til bestemmelse. Så kom det ut noen små veps som ikke er mellusparasittoider, men etter hvert kom minst fire arter encyrtider, som parasitterer slike grupper. Den første som klekte er mest trolig en hyperparasitt, altså lever den av encyrtidelarven inne i mellusa.

Bilde 3 Mellus og puppeskall fra Molte Bilde 4 hyperparasitt på mellusa

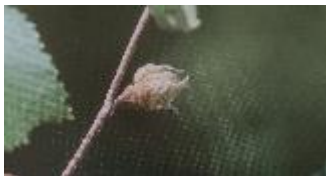

Et tidligere år samlet jeg inn noen blader av skinntryte (blokkebær) *vaccinium uliginosa* tidlig på våren, og det klekte gallmygg og noen små veps. I år samlet jeg inn store mengder. Det er en gallmygg som lever i en blad Brett på de øverste bladene, og de angrepne bladene faller ikke av om høsten. Det er mest på tuer ute på våte myrer. Jeg har sett opptil tre larver på et enkelt blad. Det klekte en del mygg og mange små veps. Det så ut til å være minst tre arter veps.

Bilde 5 og 6. Blad av skinntryte med gallmygg-galler samlet inn til klekking tidlig på våren.

Tidligere har jeg også samlet inn knoppgaller på bjørk og klekket små veps. Jeg har nå funnet ut at det er en galledannende midd som lager gallene, og at det også er en nærstående art på hassel. Vepsene lever ikke av midd, og jeg har lurt på dette. Det var først da Lars Ove sa at i Danmark hadde noen klekt en parasittisk gallmygg fra frøgaller av gallmidd på ask, at jeg koblet ting sammen. Det fins gallmygg som lever i galler av gallmidd, men spiser middene. Jeg tenkte da at det samme gjalt disse på bjørk og hassel. Det stemte. Fra bjørk klekte jeg bare veps i år, sikkert tre kanskje fire arter. Galler samlet inn ved Guttormsvauen på Vesterøy, Hvaler på hassel, ga både veps og gallmygg. Dette har vi ikke funnet noe om i litteraturen enda, men jobber med det.

Bilde 7. Galle av gallmidd på bjørk. Fra disse klekkes parasittiske gallmygg og deres parasittoider.

23. mai var jeg nede på Storesand, Kjerkøy på Hvaler. Her fanget jeg *Emmetia marginea*, en tischeride ny for Norge.

Emmetia marginea fanget over bjørnebærplanter på svaberg, Storesand, Kjerkøy på Hvaler.

På vei ned til Otteid for å se etter skjoldlus 7. juni, stoppet jeg ved Øymark Kirke, litt syd for Ørje i Marker. Det var lett å parkere, og det var en grusvei ned mot vannet på baksiden av kirka, med rik flora. Her fant jeg geitrams med et par knopper som ikke hadde åpnet seg, og som forventet var det gallmygg inni knoppene. Jeg fanget flere eksemplarer av hanner av kjevemøllen *Micropterix aruncella* i veikanten. Dette er første gang den er funnet på østsiden av Oslofjorden, og kun funnet i få eksemplarer i Norge fra før. I tillegg fant jeg en larve av en svært sjelden sekkmøll på hassel, *Coleophora adjunctella*.

Bilde 8 *M. Aruncella*

Bilde 9 Geitrams med uåpnede knopper litt nede på blomsterstnden

Jeg samlet tre *Micropterix aruncella* på denne turen. Et par uker etter var jeg der igjen. Jeg dro hoven gjennom bunnvegetasjonen og fant et tjuetalls eksemplarer, både hanner og hunner, og tok med et par av hver.

Bilde 10. Gnag av *Coleophora adjunctella* på Hassel, ved Øymark kirke.

Jeg samlet også inn bladroller av snutebillen bjørkebladroller. For å se om det var noe i disse.

Bilde 11 og 12. Bladrull av snutebilla bjørkebladruller. På bildet til venstre sees også larvegangen til en minermøll, *Lyonetia clerckella*. På bildet til høyre har jeg vridd opp bladrullen, og snutebillelarven viste seg å ha mange gallmyggsamboere.

I galler av neslegallmygg fant jeg også en larve med en parasittoid som suger næring.

Bilde 13. Neslegallmygg med en liten parasittoid på ryggen, Mysen.

Ved Kolbjørnsviksjøen i Rakkestad fant jeg et fint svartorebelte. Her ble jeg overrasket over å finne larve av kveldpåfugløyve, *Smerinthus ocellata* på svartor. Det var også flere orebladrullere, men jeg fant ingen gallmygg i deres ruller.

Bilde 13 og 14. Svartor fra Kolbjørnsviksjøen i Rakkestad. Kveldpåfugløyvelarve og orebladruller.

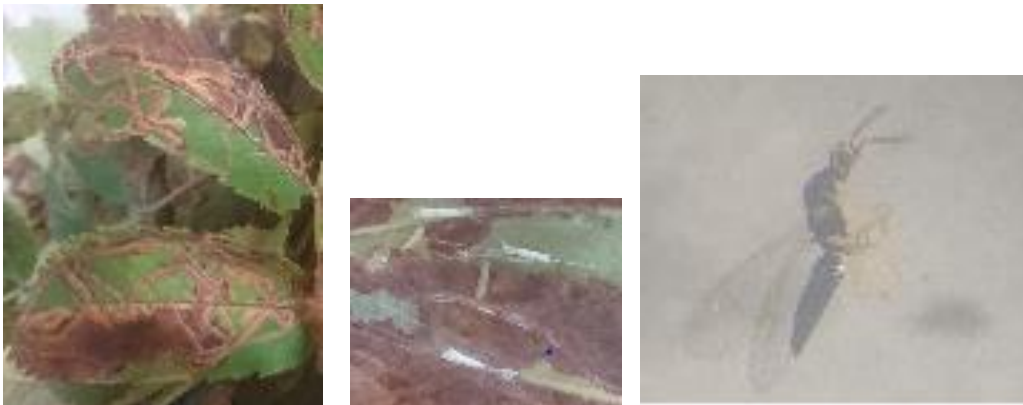

Under ekspedisjonen i Luster i Sogn og Fjordane fant jeg flere spennende ting. Jeg åpnet frørakler på bjørk og fant gallmygglarver.

Bilde 15 og 16. Til venstre er to arter av gallmygg fritt mellom frøene, en rødlig og en hvit. Til høyre sees en art der larvene var inni selve frøene. Her har det enda ikke klekt noe. Dette er samlet inn flere andre steder også.

Jeg fant store mengder larver av *Lyonetia clerckella* på rogn, og flere imago og parasitoider klekte. Jeg samlet også inn fra bjørk, og der klekte bare en parasitoid, og denne arten fikk jeg ikke fra rogn. Det arbeides med arten genetisk. Trolig er det ulike sommerfuglarter, og da er det ikke rart at man også klekker ulike parasitoider fra dem.

Bilde 17-19 Larveganger, pupper og parasitoid av *Lyonetia clerckella* fra rogn og bjørk.

I juli hadde jeg flere turer til Asmaløy på Hvaler. En tur jaktet jeg larver og sjekket trollhegg og geitved nøye. Jeg fant flere larver av *Coleophora ahenella*. Denne er svært sjelden i Norge. Jeg fant også geitvedsugeren til og med parasitert, og en minerende *nepticulidae*.

I

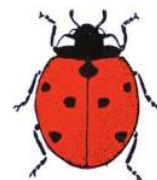
Bilde 20 og 21. *Coleophora ahenella* på geitved og trollhegg.

Bilde 22. Geitvedminermøll

Bilde 23. Suger, psyllide på geitved. Denne ligger oppned og er spist opp av en parasittoid larve.

En natt i eikeskogen på Huser, Asmaløy på Hvaler kom både lite eikeordensbånd og øresikade til lys.

Bilde 24 og 25
Catocala promissa og øresikade.

En tur til Botanisk hage på Tøyen og Aker brygge gav mange harlekinmarihøner. De likte å vandre rundt på humle på Tøyen. Og var i et Flittig Lise-bed på Aker brygge.

Bilde 26 og 27. Larve og voksne av Harlekinmarihøne i Oslo.

Et par turer sent i september til et kulturområde ved Lygna i Oppland var det gode bestander av marikåpe, og jeg fant det jeg lette etter. Nymfer av en psyllide på marikåpe.

Bilde 28-30. Marikåpe med psyllider fra Lygna i Oppland.

På samme tur og flere andre sene turer i år samlet jeg inn blader med gnag og larver av minerende sommerfugler i slekten *Phyllonorycter* i familien Gracillariidae. Disse overvintrer inne i minene.

Bilde 10 Gråor med larvegnag og larver av *Phyllonorycter strigulatella*.